

Riksantikvaren
Postboks 1483 Vika, 0116 Oslo

Din ref 24/01186-1
Vår ref. 230/24/50/HAn
Sted Oslo
Dato 14.06.2024

NIKUs innspill til Riksantikvarens forslag til Håndverkstrategi

NIKU sender med dette sine innspill til Riksantikvarens håndverksstrategi.

Dette fremstår som en godt disponert strategi med gode satsninger knyttet til kompetanseutfordringer og utvikling fremover. For god ivaretagelse av kulturmiljø og kulturminner trenger eiere og forvaltere tilgang til håndverkere med riktig kompetanse. Da må vi ha håndverkere med rett kompetanse tilgjengelig, den rette kompetansen må ha en reell mulighet for å få oppdrag og bestillerkompetansen må heves. Strategien peker på mange gode temaer som er viktig i denne sammenheng.

Klimarelatert nedbrytning av bygninger og interiører er en tematikk som, dessverre, blir mer og mer aktuell. Det er viktig at håndverkere har en kompetanse og en bevissthet som gjør at de bidrar til å møte klimautfordringene på en god måte. Det betyr at de må ha en grunnleggende kunnskap om de kulturhistoriske verdiene i en bygning og samtidig kunne se og vurdere en skadeutvikling, og varsle hvis man trenger å innhente annen ekspertise. Samarbeid med andre fagdisipliner er svært viktig for å kunne møte disse utfordringene, og strategien bør favne dette. Klimaforandringer påvirker eldre bygningsmasse mer og raskere enn tidligere forventet. Det er for eksempel kommet mugg i inventarer i mange kirker de siste årene, noe som indikerer at fuktnivåene har økt betraktelig. Håndverkere har hyppig og nær kontakt med kulturarven, og må ha en bevissthet rundt dette.

Under følger våre tilbakemeldinger på strategien, men vi kommer også med innspill som kan passe inn i den planlagte handlingsplanen. Som et tillegg under "Annet" har vi innspill til den manglende satsningen på konservatorkompetanse i Norge knyttet til den bygde kulturarven. Konservatorer jobber i nært samarbeid med håndverkere, men er også en marginal yrkesgruppe i Norge.

Innspill til strategisk satsning 1

Håndverkskompetansen og -kapasiteten skal styrkes

Det er viktig at håndverkskompetansen og –kapasiteten styrkes, men dette er ikke tilstrekkelig. For at riktig kompetanse skal komme til å brukes akkurat der den trengs må bestillerkompetansen øke, og hele anbudsprosessen må gjennomføres på en måte som sikrer kulturarven. Både altfor høy vektning av pris og manglende evne til å vurdere tilbudt kompetanse i relasjon til akkurat de behovene den aktuelle bygningen har, er risikofaktorer. Det anbefales at denne prosess sikres hele veien, eventuelt gjennom at nasjonal ekspertise inkluderes i vurdering av tilbud i anbudsprosessene.

Kommentarer til teksten:

- **Punkt 2, s 13:** Det er ikke pekt på håndverkerens (historiske, etnologiske, ideologiske, verdifunderte - humanistiske) motivasjon eller interesse i rekrutteringsøyemed.
- **Punkt 4 og 5, s 14:** "Markedets behov" kan være (og bli) så mangt. Ideologi, politikk og økonomi kan endre prioriteringen av kulturminnevern. Det er viktigere å betone de permanente kulturhistoriske verdiene. Kirkesatsningen er konkret og nær forestående, men det bør siktes høyere og lengre.
- **Punkt 5, s 14:** «*Prosjekt som legger til rette for opplæring av håndverkere på tvers av landegrensene er gunstig for ivaretagelse av kulturmiljø*». Både Sverige og Danmark har relevante miljøer for kompetansutbytte, første og fremst henholdsvis trekompetanse (Sverige) og murkompetanse (Sørsverige og Danmark).
- **Punkt 4, side 14:** "Riksantikvaren ønsker å bidra til at dagens høyere yrkesfaglige utdanning og høyere utdanning innenfor fag som er relevant for arbeid med kulturminner videreutvikles, tilpasses markedets behov og har styrket kapasitet". Se vårt innspill nedenfor om konservatorkompetanse. I tillegg mener NIKU at håndverkere, som del av sin utdanning, bør lære om tilstøtende fag som konserveringsfaget, for å sikre at grenseoppgangen mellom de to fagene ikke overskrides.

Innspill til strategisk satsning 2

Flere bedrifter med relevant kompetanse skal ta oppdrag på kulturminner og -miljø

NIKU mener at det er veldig fint at strategien fokuserer på å bedre prosessene rundt anbud, slik at flere relevante bedrifter ønsker å gi tilbud på restaureringsjobber i kulturminnevernet. Både det offentlige og bedriftene bruker uforholdsmessig mye tid på anbudsprosesser. Mange små bedrifter med riktig spesialistkompetanse gir opp fordi de ikke har råd, tid eller erfaring med slike prosesser. Dersom hver kommune/ eier skal gjennomføre anbud på hver enkelt jobb/ eller knyttet til hvert enkeltminne, går det mye tid på skrivearbeid for å kunne delta som tilbyder. I et lite firma uten stab til å utforme anbudsdokumenter, sier det seg selv at timene som må brukes på dette er tapt inntekt for håndverkerne. NIKU foreslår at Riksantikvaren vurderer anbudsprosesser der tradisjonshåndverkere gjennomgår en forhåndsgodkjenning som varer i fem år. På den måten kan anbudene konsentrere seg om oppgaveforståelse, i stedet for at kompetanse skal vurderes hver gang.

Det er ikke prinsippet om konkurranse som er et mål i seg selv, men at man får utført kvalitetsarbeid med rett kompetanse og at relevante tilbydere skal ha mulighet til å delta. Det vil være mer enn nok arbeid til alle aktører. Konkurranse fører til hemmelighold og dårlig kommunikasjon mellom aktører, som i stedet burde lært av hverandre og løst oppgaver sammen. I et marked der spesialistkompetanse er så sjeldent bør det rigges systemer som fremmer samarbeid. Man bør opprette en "pool" regionalt (eller nasjonalt på de minste fagene) som jobber med restaureringer sammen, og med et system som sikrer sidemannskontroll av arbeidene. Sidemannskontroll kan bidra både til viktig kvalitetssikring og kompetansedeling og -overføring.

Kommentarer til teksten:

- **Punkt 1, s16:** Viktig med vektning av kompetanse og oppgaveforståelse framfor pris i konkurranse- og anbudssammenhenger
- **Punkt 2, s17:** Bestillerkompetanse er viktig – Kulturminneforvaltningen (saksbehandlere) bør ha innsikt i de mest relevant håndverksfagene, som f eks tømrer- / snekkerfaget og murerfaget.
- **Punkt 3, s 18:** «Mesterbrevordningen, kan gjøre det lettere for oppdragsgivere å finne riktig bedrift og håndverker». Noen form for sertifiseringsordning / kurs som omfatter kompetanseoppbygging og forståelse for bl a dokumentasjonskrav, nedbrytingsfenomener og hvordan varsle om skadeutvikling?
- **Punkt 4, s18:** "Eier" og/eller "bestiller" bør inn i kapitteloverskriften.

Innspill til strategisk satsning 3

Erfaringsbasert kunnskapsutvikling og forskning skal styrkes

Noen av de viktigste tematikkene for kunnskapsutvikling er materialkunnskap og nedbrytingsmekanismer. Å forstå de tradisjonelle bygningsmaterialene på dypet, og kunne vurdere hvordan de fungerer alene og sammen med moderne reparasjonsmaterialer er en nødvendig basis for å kunne ta de riktige valgene som håndverker. I tillegg må håndverkerne ha en god kompetanse på skademekanismer og hvilke faktorer som akselererer nedbryting av materialer, herunder først og fremst fukt- og temperaturrelatert nedbryting.

NIKU og andre forskningsmiljøer produserer mye verdifull kunnskap og forsker på tema som håndverkere bør ha kjennskap til. Videre arbeid med handlingsplan bør si noe om forskningsbehov, og hvordan kunnskap skal innhentes, dokumenteres og formidles, både til forskere og andre aktører. I tillegg er det viktig handlingsplanen ivaretar hvordan ny kunnskap og forskning skal overføres, slik at håndverkernes kompetanse heves, for eksempel ved tett dialog med forskningsmiljøer.

Kommentarer til teksten:

- **Punkt 3, s 20:** «Kulturmiljøforvaltningen, håndverkere og byggenæringen trenger økt kunnskap om materialene som har blitt brukt i fortiden, hvilke materialer vi trenger i framtiden, og hvordan vi kan vedlikeholde ulike materialer i et klima i endring". NIKU støtter denne ambisjonen. Blant annet kan et endret og ekstremt klima i tillegg fremtvinge behov for å utvikle nye vedlikeholdsmetoder og akseptere nye former for utradisjonelle løsninger for å sikre bygninger, og unngå alvorlige klimarelaterte skader på f eks uvurderlige trematerialer / konstruksjoner.
- **Punkt 5, s 21:** «Eksisterende klimaprognoser og oppdatert forskning må ligge til grunn for vedlikeholdsplaner for kulturmiljø. Klimaendringene skaper også nye utfordringer hvor tradisjonell kunnskap ikke strekker til, og nye metoder må utvikles." NIKU mener i tillegg at overvåking av klima og klimarelatert nedbryting av bygninger er svært viktig. Varsling om behov for tiltak og tettere vedlikehold må bli rutine, og det handler om regelmessig kontroll. Klimalogging (kontinuerlig logging av relativ luftfuktighet, trefukt og temperatur) i verdifulle bygninger bør blir standard slik at man kan reagere raskt i forbindelse med klimaforandringer, først og fremst faretruende fuktnivåer. Håndverkere kan da, eventuelt sammen med annen ekspertise, vurdere om luftfuktigheten og/eller temperaturen har forandret seg slik at risikoen for skadeutvikling i bygningene eller bygningsdelene øker.
- **Punkt 6, s 21:** Byggenæring/ entreprenører kan med fordel inngå i første avsnitt.

Andre innspill

Sammendrag, s 4: Kommentar: Innledende avsnitt i sammendraget peker på sirkulærøkonomi og klimagassutslipp, men ikke på kulturhistoriske verdier.

Konserveringsfagets betydning i bevaringen av kulturminner

Håndverksstrategien handler om tradisjonshåndverk, og de verneverdige håndverksfagene. I avgrensningen på side 9 gjøres det tydelig at andre fag ligger utenfor strategiens rammer. Vi vil allikevel benytte anledningen til å uttrykke vår bekymring for et annet fag som er svært viktig i bevaringen av kulturminner, og særlig nå i forkant av kirkebevaringsprogrammet.

Konserveringsfaget er et ungt og lite fag i Norge. NIKU har store utfordringer med å dekke de behov som finnes ute i markedet, og det er særlig et område vi vil trekke frem; bygningsintegret dekor (kalkmalerier og limfargedekor). Muralmalerikonservator dekkes ikke i den norske utdannelsen, og nå er monumentallinjen også nedlagt i Danmark. De vil si at man må gå utenfor Norden for finne konservatorer som skal jobbe på felt med svært store behov i årene fremover. Norge har per i dag kun konservatorer hos NIKU, Forsvarsbygg og i Mur og mer som kan dette (5 til sammen). NIKU har stilt spørsmål til IAKH ved UiO, men med svar om at utdannelsen ikke vil gå inn på dette feltet. Riksantikvaren bør gå i dialog med UiO og andre europeiske utdanningsinstitusjoner for å sikre rekruttering på dette feltet i årene fremover. UiO har hatt svært lite dialog med markedet, og utdanner konservatorer til museene, ikke til bygningsrelatert kunst og dekor. De konservatorer som finnes i Norge i dag, har i likhet med håndverkere en skjev geografisk fordeling. Det finnes svært få nord for Trondheim.

Konserveringsfaget er en hybrid av håndverk, naturvitenskapelig og historisk kunnskap. Det faller utenfor mange strategidokumenter, men er en viktig faggruppe. For å sikre den viktige bygningsintegrete dekoren trengs et nært samarbeid mellom håndverker og konservator, og NIKU mener derfor at dette faget bør få fokus hos Riksantikvaren, enten i denne strategien eller gjennom andre tiltak. Det haster!

Med vennlig hilsen

Terje Gansum

Administrerende direktør

